

Brata.

Povest. — Spisal Janko Polak.

I.

ilo je pomladnega jutra. Na vzhodu je žarelo nebo. Solnce je vzhajalo izza temnega gozda.

Ob visokem grajskem oknu je slonela priletna gospa in zrla na okrašeno mesto v dolini.

»To moram preprečiti!« . . .

Obraz ji je potemnel, oči zažarele, in jezno je udarila z nogo ob tla.

»To moram preprečiti!« . . .

Odišla je iz sobe. Po dolgem hodniku je dospela do onega dela gradu, v katerem je stanovala kneginja Katarina.

»Kdo je?« vpraša kneginja, ko zasliši trkanje.

»Jaz sem! Tvoja teta! Odpri hitro! Povedati ti imam nekaj silno važnega!«

»Samo malo potrpite! Odprem takoj!«

Kneginja skoči iz postelje in se zavije v dolg plašč.

Kmalu nato so se odprla vrata, in teta stopi v sobo.

»Dobro jutro, teta!« jo pozdravi kneginja.

»Dobro jutro, zlatica moja!« hiti teta. »Čudim se, da moreš spatí tako mirno. Tako spanje spi samo nedolžni. Saj on ne čuti nevarnosti, ki mu preti.«

»Teta, meni preti nevarnost?« se začudi kneginja.

»In še kako velika, zlatica moja!«

»Kje in od koga?«

»Stopi k oknu! Ozri se v mesto! Ne vidiš nič?«

»Da, vidim! Mesto je okrašeno. Saj danes prevzame moj najstarejši sin vladarsko mesto obolelega očeta.«

»Hahaha! . . . Tvoj sin?« se zasmije teta.

»Zakaj se smejete?«

»Hahaha! . . . Marko je tvoj sin?«

»Res je, da sem mu samo mačeha, toda, teta — povem vam, da ga ljubim, kakor lastnega. In tudi on me ljubi tako, da ne bi mogel matere ljubiti gorkeje.«

»Hahaha!« se spet smeje teta. »Hahaha! . . . Ljubi? . . . O, ti nedolžnost nedolžna! . . . Ljubi? . . . Kateri pasterk pa je še ljubil svojo mačeho? — Kateri? — Govori! — Marko? — Hahaha! . . . Sama hinvavščina ga je. Samo dobrika se ti. In tak je tudi rjegov oče. Počakaj, da prevzame vladarstvo. Šli bomo, kot izgnanci.«

»Teťa, jaz vas ne umem!« dé kneginja žalostna.

»Seveda me ne umeš! Kako bi me tudi umela? Nesreča, ki ti preti, se ti vidi sreča. Pomni! — Če me danes ne boš poslušala in ubogala, ne tarnaj mi pozneje kedaj!«

»Kaj naj storim?« vpraša kneginja boječe.

»Slavnost moraš preprečiti!«

»Kako?«

»Prav leliko. Spominjaš se morda še dne, ko je tvoj mož ponesrečil na lovu. Stregla si mu, kakor more streči samo usmiljenost. To je dobro vedel tudi tvoj mož. Zaraditega ti je dejal takrat, da si vzbudi željo, karkoli hočeš in kakršnokoli hočeš. Izpolnil ti jo bo, če mu bo le moč. In — ali ne more poslati Marka z doma in — mesto njemu — prepustiti vladarstvo tvojemu starejšemu sinu Danilu?«

»To bi bilo možu smrt!« . . .

»In naša smrt bo, če prevzame vladarstvo Marko!«

Mučen molk je zavladal po sobi kneginje Katarine.

»Kam naj ga pošlje?« vpraša po dolgem molku.

»Odide naj nemudoma! Kam? — Ali nima Marko dovolj posestev? — No, pa to bomo že še ugenili. Med časom pa, ko bo Marko z doma, bomo prav lahko uredili vse tako, da ga zameni Danilo. Tvoj mož se mora vdati! . . . Rad ali nerad!«

»Teta, vaš nasvet je grenak zame in še grenkejši bo za mojega moža in Marka. Tudi Danilo bo žalosten. Saj ima Marka tako rad!«

»Grenak ali sladak! . . . Pravi je!« reče teta trdo. »Ako nočeš lepega dne jokati z mano in s svojimi otroki vred nad nesrečno uro, ob kateri nisi hotela poslušati pametnega nasveta dobre tete, stori, kar sem ti rekla!«

Molk. — — —

»Bodi! . . . Težko mi je! . . . Če je Marko res samo hinavec, moram se ga iznebiti že z ozirom na svoje otroke. Sama sebe bi že še pozabila. A otroci se mi smilijo.«

»Da, da! . . . Otroci, otroci!« ji seže teta pikro v besedo.

»Radi teh sem pripravljena storiti vse!« . . .

»Torej boš storila, kar sem ti rekla?«

»Da!«

Teta nato poljubi kneginjo Katarino in odide s hudobnim nasmehom, ki ji leži na veli ustnici.

Kneginji Katarini pa se utrne debela solza in ji spolzi po lepem licu na tla.

Bojevala je hud boj.

II.

Ko stopi knez Lazar tistega jutra v sobo, v kateri sta navadno zajtrkovala s kneginjo Katarino, se jako začudi, da ne najde kneginje v nji. Zakaj vsako jutro ga je ona že čakala, da mu je mogla stopiti nasproti in mu želeti:

»Dobro jutro!« . . .

Knez odide urno iz sobe.

Strežnik, ki prihiti z zajtrkom, mu pove, da kneginja ne bo zajtrkovala in da je na vrtu.

Knez odide molče na vrt.

Strežnik pa zmaje z glavo in nese zajtrk v kuhinjo.

Knez na vrtu ne najde svoje soproge. Zato stopi v paviljon.

Tam jo najde vso žalostno.

»Dobro jutro, Katarina!« jo pozdravi prijazno.

»Dobro jutro, Lazar!« odzdravi kneginja žalostno.

»Ženka moja, zakaj si žalostna?«

Kneginja molči.

»Ženka moja, zakaj si žalostna?« ponovi knez. »Vse se radosti lepega dne. Samo ti si žalostna! Kaj se je pripetilo? Te je kdo užalil? Je treba koga kaznovati? Morebiti koga pomilostiti? Govori, ženka moja? Je treba ubožcu pomoči? Morda li mogotcu ponižanja? Povej, ženka moja! Saj veš: izpolnim ti vsako željo!

»Lazar!« vzdahne kneginja.

»Govôri!« dé knez vzpodbudno.

»Bom!« reče kneginja kratko.

Molk.

»Preden ti razodenem vzrok svoje žalosti, te moram nečesa opomniti. Gotovo še nisi pozabil lova, na katerem si se ponesrečil. Danes bi ne bil več živ, da te ni rešil Bog tako čudezno in da ti nisem stregla jaz tako skrbljivo. Sam si to izprevidel. Zaradi tega pa si mi dejal takrat, da mi boš izpolnil vsako željo, in sicer kadarkoli in kakršnokoli si bodem želela. Lazar, danes je prišel dan — — —«

»Samo govori, ženka moja!« hiti knez. »Pri Bogu in pri najini ljubavi ti prisegam, da hočem izpolniti tvojo željo, pa naj bo še taka!«

Mučen molk zavlada po paviljonu.

»Govori, ženka moja!« sili knez skoro nevoljen.

»Hudo mi bo, če te užalim. Bodočnost mojih otrok zahteva, da govorim. Ni me skrb zame. Skrbi me bodočnost otrok. Da, vse se radosti danes. A jaz sem žalostna. Zakaj nesreča preti meni in mojim otrokom, ako oddaš vladarstvo Marku. To se ne sme zgoditi!«

Molk.

»Zato je moja želja, da odide Marko z doma, pa počakamo ugodnega trenutka, v katerem ga bo mogel zameniti moj najstarejši sin Danilo!«

»Katarina, ne šali se!«

»Ne šalim se! . . . Kar sem rekla, mislim resno! . . . Če se ne umakne Marko, se bom umaknila jaz! . . . Izvôli!«

Kneza je oblila rdečica.

»Katarina, ali si pri umu?«

»Misli na prisego in obljubo!«

»Sedaj, ko je že vse pripravljeno in so velikaši vse kneževine že na poti?«

»Misli na prisego in obljubo!«

»Tako torej! . . . Ti misliš resno? . . . Torej sama laž in hinavščina te je bila napram meni in Marku? . . . Sedaj mi je jasno vse! . . .

O, jaz bedak! . . . Iz nič sem te dvignil na knežji stol! . . . In sedaj mi vračaš hudo za dobro!«

Molk.

»Oprosti, ženka moja! . . . Prenaglif sem se! . . . Saj vem, da ne misliš resno! . . . Kaj ne, da ne?«

Pa stopi k nji, da jo prime za roko.

»Ne dotikaj se me! . . . Žalil si me! . . . Laž in hinavščina je bila samo tebe in Marka, ne pa mene! . . . Vidva sta mi samo legala in se mi laskala, da bi preslepila mene in moje otroke! . . . Pa jaz mislim dalje, nego misliš ti in tvoj Marko! . . . Sedaj šele vem, da ljubiš samo njega! . . . Da, da! . . . Sin je tvoje prve žene! . . . A jaz sem samo pritepenka! . . . Kakor sem prišla, tako lahko odidem! . . . Govori, hočeš izpolniti obljubo in držati prisego?«

»Katarina, ženka moja, zahtevaj karkoli hočeš, samo tega ne! . . . Dam ti polovico kneževine, samo odstopi od svoje zahteve! . . . Saj veš, da te imam rad! . . . In vem, da me imaš rada tudi ti! . . . Tu mora biti hudoba vmes! . . . Katarina, ne osramoti me pred celoškupno kneževino! . . . Katarina, ne ubijaj me!« . . .

»Pa kneza ne bo sram, da ni znal izpolniti obljube in držati prisege, dane pri Bogu in pri ljubavi svoji?«

Molk.

Knez ne more do besede. Dušita ga prisega in obljuba. Bojuje strasten boj.

Nesreča — res podleže!

Kakor mrtev se zgrudi.

Kneginja zakriči in zbeži preplašena iz paviljona.

III.

Solnce je že plulo visoko pod nebom. V mestu je vrelo. V daljavi so oznanjali grmeči streli, da se bližajo velikaši širne kneževine.

V gradu pa je bilo vse nekam tilho in mirno.

V svoji sobi je slonel knez Lazar v naslonjaču. Bil je ves izmučen. Poleg njega je stala kneginja Katarina.

Molčala sta oba in bila zamišljena.

Zdajci so se začuli iz mesta radostni klici, pomešani z rezgetanjem konj in žvenketanjem orožja.

V mesto so jezdili velikaši širne kneževine na iskrih konjih. Tla so se tresla pod njimi.

Na čelu jim je jezdil junak vseh junakov, kneževič Marko.

Ne dolgo za tem se je čulo na dolgem grajskem hodniku rožljanje ostrog.

In v sobo je stopil orjaški vitez Volk.

Vojaški je naznanil, da so dospeli velikaši širne kneževine v mesto in da se knezu in kneginji udanostno klanjajo in želé, da ju pozdravijo.

Knez se ozre na orjaškega viteza in mu dé z drhtečim glasom:

»Veseli me! . . . Naznani zbranim velikašem, da sem bolan in da mi ni moč priti med nje!« . . .

Vitez hoče oditi.

»Prosim, ostanite še!« ga zadržuje kneginja. »Knez je bedel vso noč in je silno slab. Recite kneževiču Marku, naj pride nemudoma v grad!«

»Je to volja kneževa?« vpraša vitez.

»Da!« odgovori knez krotko.

Vitez se pokloni ter odide. Potoma pa pomenljivo zmajeva z glavo. Ko stopi med velikaše, jim razodene željo kneževo.

Vsi osupnejo.

Kneževič Marko pa odjezdi nemudoma v grad.

Potoma ga pa obsipava ljudstvo z dehtečim cvetjem in ga spremlja z veselimi vzkliki pred grad.

* * *

Ko stopi kneževič Marko v sobo svojega očeta, opazi takoj, da mora biti oče silno bolan.

»Oče!« zakriči in se zgrudi na kolena.

»Marko!« vzdihne oče.

»Oče, kaj vam je? . . . Niti pogledati me nočete?« hiti kneževič Marko.

»Mati, kaj se je pripetilo? . . . Sem li jaz vzrok očetove žalosti? . . . Govorite, mati! . . . Zakaj ne govore oče? . . . Zakaj me niti pogledati nočejo? . . . Jaz ne bom miroval, dokler ne izvem vzroka očetove žalosti! . . . Če je le v moji moči, jo preženem! . . . Naj me stane, karkoli hoče! . . . Vse storim rad! . . . Kaj mi do življenja in knežjega klobuka, če pa niso veseli oče! . . .«

»Marko!« začne kneginja počasi. »Oče ni hud nate. Boli ga samo, da mora držati prisego in izpolniti obljubo, ki mi jo je izrekel nekoč. Sam si ti tega ne upa povedati. Povem pa ti jaz, če mi obljubiš, da ne boš nasprotoval, da izpolni oče dano prisego in obljubo. Zakaj grdo bi bilo, če bi se izvedelo, da je knez Lazar prelomil prisego in ni izpolnil dane obljube!«

»Mati, samo govorite!« sili kneževič Marko. »Rad storim vse! . . . Naj zahtevajo oče od mene, karkoli hočejo! . . . Njihovo je moje življenje in premoženje! . . . Oboje jim dam rad! . . . Samo zahtevajo naj! . . . Govoril sem! . . . In kar je govoril kneževič Marko, držal bo tako, kakor bo držal svojo obljubo in prisego tudi njegov oče, knez Lazar! . . . Oče, nikdar še niste prelomili prisege in ne izpolnili dane obljube in tudi danes ju ne boste! . . . Mati, govorite torej!«

Po mučnem molku, ki se je razlil za temi besedami po kneževi sobi, je začela kneginja pripovedovati.

»Mati!« konča kneževič Marko resno, ponosno in odločno.

»Trda je vaša zahteva! . . . Zaraditega se ne čudim, da so oče tako potrti. Toda ne mislite, da mi je do knežjega klobuka več nego do

očeta. Ni mi do njega, če ga ne morem dobiti iz ljubezni. Še manj pa mi je do njega, če bi morali vsled njega prelomiti oče dano prisego in obljubo. Nikdar ne! . . . Kaj mi do knežjega klobuka! . . . Rad se mu odpovem, samo da ustrezem očetu! . . . Dal bi za očeta ne samo knežji klobuk, temveč tudi življenje, če bi bilo treba! . . . Govoril sem! . . . Šel bom z doma prostovoljno. Samo toliko potrpite, da obvestim o tem svoje drage. Morda po mojem odhodu tudi oni ne bodo hoteli ostati več tu. In če je tako, bomo šli vsi! . . . Vi pa pošljite nemudoma sle, da razglase po širni kneževini, da se odpovedujem knežjemu klobuku — prostovoljno v prid kneževiču Danilu!«

Ko čuje knez te besede, zaboli ga v duši. Ves omahne skupaj. Samo tiho ihti.

Tudi kneginja je potrta.

Kneževič Marko pa poklekne pred očeta, mu poljubi roko in odhiti k svoji stari materi.

Vse tiho.

Samo ura je tiktakala svoj: Tik . . . tak . . . tik . . . tak! . . .«
(Konec prih.)

V tihi noči.

Tiha luna plava
čez nebo;
tiha nočka spava
nad vasjo . . .

„Spavaj, sladko spavaj,
sinček moj;
božji angel plavaj
nad teboj!

Mir se razprostrl je
sred vasi;
božji mir zaprl je
vsem oči.

O ti, božja Deva,
milostna,
luč pred tabo seva,
trepeta . . .

Tam le tiha koča
še ne spi;
lučka trepečoča
v njej brli.

Tak moj up leskeče
pred teboj,
tak moj up trepeče
pred teboj . . .“

Sinka lahno ziblje
mamica;
ustna ji pregiblje
pasmica :

Tiha luna plava
čez nebo;
tiha nočka spava
nad vasjo . . .

Bogumil Gorenjko.

